tárgyalás oka lehet például valamely szabály működésképtelensége vagy egyes tanulókkal szembeni méltányosság szükségessége.

A kísérletbe bekapcsolódó tanárok egy része számára problémát jelent önmaga visszafogása, a felelősség megosztása a gyerekekkel. Változó módon valósul meg az osztályokban megindult demokratizálási folyamat kiterjesztése az iskolai élet egészére. A kísérleti iskolák egy részében az iskolavezetés és a tantestület nyitottnak mutatkozik, de tapasztaltunk külső kollégák részéről ellenállást, sőt riadalmat is amiatt, hogy ennek során a diákok esetleg velük szemben is „többet engednek meg majd maguknak". Általában gondot jelent törekvéseink szerves összekapcsolása az iskolában zajló valóságos folyamatokkal.

SZEKSZÁRDI JÚLIA

Jog az oktatásban

Oktatási program jogi ismeretekről 11–14 éves gyermekek számára

Az „Együttélés a törvénnyel" oktatási programot – melynek része a Jog az oktatásban (Law in Education) 11–14 éves gyermekek számára elnevezésű – 1984-ben dolgozták ki Angliában, a Citizenship Foundation (Állampolgárokért Alapítvány) gondozásában. Ezzel azon oktatási programok gyarapodtak, amelyek célul tűzik maguk elé, hogy megismertessék a diákokkal a jogrendszernek későbbi polgári életüket befolyásoló fontos vonatkozásait. Először a 14–18 éves korosztály számára készítettek anyagot. Ez széles tematikát fog át, és bemutatja, milyen kapcsolatban állnak a szabályok és a jogrendszer a társadalmi, morális és politikai környezettel. Ennek sikere arra ösztönözte a programkészítőket, hogy figyelmüket kiterjesszék az iskola és a tágabb közösség egyéb területeire is. Kidolgozták azt a hároméves oktatási programot, melynek célja az állampolgári ismeretek továbbfejlesztése volt a fiatalabb, a 11–14 éves korú tanulók számára. A program arra a meggyőződésre épült, hogy a társadalmi, morális, politikai és jogi kérdések megértése az oktatás minden szakaszában fontos, és hogy bármely életkorhoz tartozó diákok ismereteinek fejlesztése azon is múlik, hogy mi mindennel ismerkedtek meg az azt megelőző időszakban.

A 11–14 évesek számára készített program kevésbé koncentrál az írott jogra, inkább a szabályok és a jog szerepével, funkciójával foglalkozik, széles társadalmi és erkölcsi környezetbe ágyazva. Segíti a tanulókat abban, hogy megértsék, miképp alakultak ki és fejlődtek a különböző szabályok és törvények, feltárja az otthon, az iskola és a szélesebb társadalmi környezet hétköznapi történéseinek jogi vonatkozásait. Az anyag azt sugallja, hogy a tanulók kritikai módon gondolják át a jogrendszerrel kapcsolatos értékeket, s eközben kialakítsa mindazokat a készségeket és attitűdöket, amelyek segítségével képesek lesznek hatékonyan gyakorolni jogaikat és teljesíteni kötelességeiket.

Az e korosztálynak szóló oktatási program 3 könyvből áll, könyvenként 6 egységből.

Az első könyvet, „A család és az iskola" címűt ismertetem, melyet a PSZM anyagi támogatásával fordítottunk le. A második könyv a tágabb közösségről, a harmadik könyv a törvény alkalmazásáról szól.

1. könyv: A család és az iskola

1. egység: A gyerekek jogai

A tanulók megvizsgálják szükségleteik jellegét, valamint azt, hogy milyen felelőssége van a szülőknek és az államnak ebben a vonatkozásban. Betekintést nyernek abba, hogy milyen helyet foglal el a gyerek a jogrendszerben, és lehetőség nyílik arra, hogy tudásukat különböző helyzetre alkalmazzák.

2. egység: Egyenlő szabályok

Ebben az egységben az iskolai szabályrendszert tekintjük át: azok céljait és jogszerű jellegét. A tanulókat arra ösztönözzük, hogy döntsenek arról, mi a teendő, ha bizonyos szabályokat a diákok megszegnek.

3. egység: Bárcsak másvalaki lenne a helyemben

A tanulók megvizsgálhatják, hogy milyen jogi és morális konfliktusokkal kerülhetnek szembe a tanárok, illetve maguk a diákok egy-egy tanulmányi kiránduláson.

4. egység: Az üzlet

Egy iskolai vásár lehetőséget ad a tanulóknak, hogy áttekintsék az áruk vásárlásának és eladásának néhány következményét. Ez a tanítási egység arra is használható, hogy a diákok iskolai kisvállalkozásaihoz segítséget nyújtsunk.

5. egység: Ki a hibás?

Itt a tanulók olyan esetekkel találkoznak, amikor a törvényt nem egyének, hanem csoportok szegik meg. Lehetőséget kapnak arra, hogy az ilyen bonyolultabb eseteket igazságosan ítéljék meg, miközben megismerkednek a felbujtás és a bűnrészesség jogi fogalmával.

6. egység: Bevezetés (a büntetőjogba)

A diákok megismerkedhetnek a lopás-tolvajlás jogi fogalmával, miközben számos jogi és morális dilemmával találkoznak.

Minden egység önmagában is használható, ugyanakkor csatlakoztatható a többihez, illetve más területekhez. Minden témához ugyanaz a széles értelemben vett célrendszer tartozik, amelyekkel az alábbi attitűdök és készségek kialakítását kívánják a szerzők elősegíteni:

ATTITŰDÖK

– igazságszeretet és társadalmi felelősségérzet,
– a másik jogainak tiszteletben tartása, beleértve az alapvető emberi jogokat,
– mások értékrendjének és hitének tolerálása.

KÉSZSÉGEK

– a logikus érvelés és az ésszerű gondolkodás;
– problémamegoldás, hipotézisek felállítása és a deduktív érvelés;
– érvrendszer kialakítása és ésszerű vita.

A tanár szerepét illetően az egész oktatási program arra a feltételezésre épül, hogy az anyagokat majdan használó pedagógusok többsége sem rendelkezik majd jogi szakismerettel. De ez nem is szükséges, nem jogi szakértőként kell közreműködnie, hanem inkább mint pedagógiai ismeretekkel bíró szakembernek vezetnie és segítenie kell a folyamatot: keltse fel a diák érdeklődését, tegyen fel (jó) kérdéseket, fogalmazzon meg mozgósító feltevéseket, illetve segítse a tanulókat, hogy következtetéseket vonjanak le a maguk számára.

A tanárok bőséges segítséget kapnak mind az órai munka megszervezéséhez és felépítéséhez, mind a módszerekhez. Ugyanakkor a program nem kárhoztatja őket a „kinyilatkoztató" szerepére, mert elsősorban a kritikai gondolkodás fejlesztése a cél. Erre bőséges példaanyag áll rendelkezésre. Ezt segíti az ajánlott csoportmunka is: e forma különösen alkalmas eszköz arra, hogy vitára és megbeszélésre ösztönözze a diákokat, valamint olyan attitűdöket alakítson ki, amelyek a másik fél véleményének toleranciáját és tiszteletét szolgálják.

Tervezzük az oktatási program hazai felhasználását, de ehhez szükséges az adaptáció. Ezt a munkafázist most végezzük, a Pro Renovanda Cultura Hungariae Trefort Ágoston Szakalapítvány anyagi támogatásával. Ez nem az egyes egységekben szereplő anyagokra vonatkozik elsősorban – azok jórészt feldolgozhatóak –, hanem a

háttéranyagokra, a jogi vonzatokra, a fogalomtár kidolgozására és az irodalomjegyzékre. Az 1995/96-os tanévben 8 iskolában 2-2 tanárral kísérleti tanításra kerül sor, melyet 5 napos felkészítő tanártréning előz meg. A tréning vezetőit a Citizenship Foundation biztosítja.

MAJZIK KATALIN

Fejlesztési program az iskolaszékek segítségére

Az 1993. évi közoktatási törvény az iskolázásban érdekelt felek helyi érdekegyeztetésére az iskolaszék hagyományos elnevezésével új, választott testület életrehívásáról határozott. Egyébként oly sietve, hogy 1994. február 28-ig kötelezővé is tette valamennyi iskolában, iskola mellett ennek létrehozását; április 28-án a tárca megbízott helyettes államtitkára már arról nyilatkozott, hogy az új intézmény, az új szervezet létrejöttéről a vonatkozó hivatalos kutatás is lezajlott, a „feladat kipipálható".

Az Iskolafejlesztési Alapítvány ugyanebben az időben középtávú fejlesztési projekt kidolgozásához és a fejlesztéshez szükséges szponzor kereséséhez látott. A German Marshall Fund of the United States (egyesült államokbeli German Marshall Alap) tartotta támogatásra érdemesnek a pályázati tervezetet. E projektterv alapvonásait ezúton bemutatjuk. Az olvasó itt és most elsőként tájékozódhat a tervezetről, tehát módjában van az elsők között csatlakozni a programhoz. Az Iskolafejlesztési Alapítvány szakemberei visszajelzés után készek arra, hogy megismerkedjenek az intézmény mellett működő iskolaszék összetételével, munkájával, szakértői tanácsokkal, tapasztalatcsere megszervezésével, folyamatos információval segítsék annak munkáját – abban az esetben, ha a tájékozódás után kölcsönössé válik a rokonszenv, az érdeklődés, ha úgy tetszik: az érdekeltség is. Alábbi ismertetőnk egyúttal tehát mozgósító felhívás is: kérjük, jelentkezzék, mutassa be az Ön által képviselt iskolaszék tevékenységét, terveit, gondjait, sikereit, problémáit, eredményeit. Az Iskolafejlesztési Alapítványban megbízható partnerre talál!

Az Iskolafejlesztési Alapítvány az iskolaszékekre mint az iskola demokratizálásának, úgymond „társadalmasításának" eszközére tekint. Az iskola működtetésében érdekelt három fő (felnőtt) csoport – a fenntartó, a működés szakmai felelőse (a pedagógusság) nemkülönben az iskolahasználók főbb érdekeit kifejező szülők – együttműködésének, érdekalkujának „háromszögét" igen fontos eszköznek tekinti ebben a kívánatos folyamatban. (Nem titok, hogy az Iskolafejlesztési Alapítvány szakmai műhelyében legalább ennyire fontosnak minősíttetik a „primer" intézményhasználók, a tanulók, a gyerekek – alapvetően autonómnak tételezett – érdekérvényesítési csatornáinak „hajózhatóvá" fejlesztése is.) A fejlesztés kiindulópontja az a tagadhatatlan tény is, hogy a magyar társadalomban – akármelyik „felet" tekintjük is – nem halmozódtak fel kritikus mennyiségben tapasztalatok egy ilyen érdekegyeztetési szervezet működtetésében. Hosszú, türelmes tanulási folyamat előtt állnak az iskolaszékek, azok is, amelyek pozitív várakozással teljesítették a törvény előírását a megalakulásról, s azok is, amelyek belső azonosulás nélkül, mintegy „parancsra" jöttek létre.

E tanulási folyamat hatékonnyá tételében ajánl segítséget az Iskolafejlesztési Alapítvány. Terveink szerint kialakítjuk az információcsere-láncba szerveződő iskolaszékek közti kapcsolat mechanizmusát; konferencia szervezésére készülünk; készséggel működünk közre hasonló problémákkal küzdő iskolaszékek kétoldalú – akár kistérségi – kapcsolatának megszervezésében, rendszeresen megjelenő „hírlevél" ki-